

Zakonski propisi kroz povijest koji su regulirali transport životinja od 1855. do 1906. g.

P. Džaja*, K. Severin, J. Grbavac, Zrinka Perić i D. Agičić

Već smo prije pisali o Naredbama iz 1855. (Anonymous, 1855.), 1857. g. u kojima su navedeni zabranjeni postupci mučenja životinja, posebno u transportu te Naredbi iz 1895. g. koja je govorila o zaštiti životinja, posebice glede načina kako se trebalo postupati u prometu s manjim živim životinjama. Prva je Naredba propisivala da tko javno zlostavlja „živinu“, tako da time pobuđuje sablazan, bila ona njegova ili ne, politička vlast ga je trebala kazniti. Druga gore navedena Naredba propisivala je da kola u kojima se vozi mlada i „drobna“ marva moraju biti nastrta slamom, a gornja ljestvica na kojoj je telad vratom ležala morala je biti omotana slamom. Mladu i „drobnu“ marvu trebalo je okrenuti tako da je svatko zadnjim tijelom okrenut prema sredini kola. Glave ove marve nisu smjele visiti preko lise (Anonymous, 1857.). U Naredbi iz 1895. g. propisano je da se više od dvoje teladi, ovaca, janjadi, koza, svinja, a od živadi najviše 4 para nisu smjeli tovariti ni nositi vezanih nogu bez obzira jesu li namijenjeni za opću ili za privatnu potrošnju. Zabranjeno je bilo sve ove vrste životinja, bez obzira na broj, ili u bilo u koju svrhu držati

duže vremena svezanih nogu. Telad, ovce, janjad, koze i svinje u većem broju nego što je ustanovljeno, bilo je slobodno razvažati u pokrivenim kolima, u kojima su životinje mogle stajati. Takva kola morala su imati čvrst pod i poklopac bez ikakvih otvora, a postrance su trebali biti otvori za zrak i razgledavanje životinja. Veća količina živadi dopremala se kolima u gajbama ili košarama koje su trebale biti tako uređene da se živad mogla dobro vidjeti (Anonymous, 1895.).

Ipak najopširnije i najtemeljitiše odredbe vezane za transport životinja počinju donošenjem Zakona 1888. g. U tom Zakonu 18 članaka posvećeno je reguliranju transporta životinja, a ako tome dodamo da je njime propisana i dezinfekcija prijevoznih sredstva što nije tema ovog rada, onda možemo reći da je taj broj članaka znatno veći. Vet. zakon iz 1888. g. čl. 20. nalaže da za prevoženje konja, goveda, ovaca, koza i svinja željeznicom i brodovima vrijedi sljedeće:

Živina se slobodno mogla primiti za prijevoz samo uz redovitu marvinsku putnicu, a živina se slobodno otpremala u neko mjesto koje je naznačeno u marvinskoj putnici, odnosno za bližnju

---

Dr. sc. Petar DŽAJA*, dr. med. vet., redoviti profesor, (dopisni autor, e-mail: dzaja@vef.hr), dr. sc. Krešimir SEVERIN, dr. med. vet., izvanredni profesor, Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska; dr. sc. Jozo GRBAVAC, dr. med. vet., docent, Agronomski i Prehrambeno-biotehnološki fakultet Sveučilišta u Mostaru, Bosna i Hercegovina; Zrinka PERIĆ, dr. med. vet., Pia-vet d.o.o., Hrvatska; Damir AGIČIĆ, dr. med. vet., Uprava za veterinarstvo, Ministarstvo poljoprivrede Republike Hrvatske, Zagreb, Hrvatska

željezničku ili brodarsku postaju, koja je bila uređena za tovarenje marve. U slučaju tovarjenja goveda ista je morala biti podvrgnuta veterinarsko-redarstvenom pregledu od za to izaslanog stručnjaka. Bilo je zabranjeno marvu određenu za klanje voziti zajedno s marvom određenom za rasplod ili s drugom gospodarskom marvom u jednom te istom željezničkom vagonu, ili u jednom te istom dijelu broda. Ona su odmah po istovaru morala biti podvrgnuta pregledu po stručnoj osobi, a prijevozna sredstva trebalo je raskužiti nakon svake otpreme (Anonymous, 1888.).

Ova zakonska odredba nadopunjena je 1891. naredbom koje je propisivala da su stručnjaci određeni za veterinarsko-redarstvene pregledavanje marve na željezničkim i parabrodskim postajama trebali slati mjesečne izvratke iz dotičnih zapisnika. Ako isti nisu naznačili zbroj životinja pojedine vrste otežali su uređivanje, zbog čega je ta oblast navedenog stručnjaka u svom području upućivala da se ubuduće izvadi zbroj pojedinih vrsta pregledanih životinja za svaku postaju posebno te da uvijek ispune predzadnju rubriku (Anonymous, 1891.). Nadalje je propisano da je svaki uredovni veterinar koji je određen za pregledavanje marve kod tovarjenja u željeznice dužan pod strogom vlastitom odgovornošću da se uvijek i u svakom pojedinom slučaju osobno osvjedoči, jesu li željeznički vagoni u koje se domaće životinje tovore valjano očišćeni i propisano raskuženi. Na nedostatke je trebalo upozoriti i narediti da se oni uklone. U slučaju nailaska na zapreke pri uklanjanju nedostataka iste je trebalo odmah prijaviti (Anonymous, 1893.a). Zbog velikog broja nepravilnosti kako transporta životinja iz zemlje tako i iz inozemstva tiskala se okružnica 1900. g. U njoj se navodilo da je dobro da su sklopljene konvencije s drugim dijelom monarhije zbog brzih obavještavanja. Navodi se da su uredovni veterinari u ovom poslu trebali posvećivati najveću

pažnju. Preporučivalo se veterinarima da se preplate na Narodne novine kako bi bili informirani (Anonymous, 1900.a). Okružnica iz 1900. g. između Njemačke i Austro-Ugarske monarhije propisivala je uvjete prometa cirkuskih životinja. Međusobni sporazum je propisivao da su se za predstave cirkuskih, ili za zvjerinjake i za slična poduzeća navedene životinje u uzajamnom prometu između Njemačke i Austro-Ugarske mogla otpremati bez marvinskih putnica ako su se otpremale željeznicom te ako su bile odijeljene od životinja, opredijeljenih za obični promet uz uvjet da su na dotičnoj pograničnoj postaji veterinarskim pregledom proglašene potpuno zdravima. Ako bi stranka neke države u slučaju postojanja zabrane uvoza za neku vrstu životinja, to se uvoz takove vrste životinja mogao obaviti, kao i do sada, jedino u slučaju polučene dozvole od centralne oblasti dotične države (Anonymous, 1900.b). Uredovni veterinar pri utovaru marve morao je strogo paziti da su temeljito očišćena i raskužena željeznička kola (Anonymous, 1904.a).

Nadopunjena je zakonska odredba Naredbom koja je regulirala promjenu pravca kod životinjskih otprema za vrijeme putovanja. Ona je propisivala da su se željeznički organi dužni kod otpremanja životinjskih transporta držati dogovorenog pravca za koji su bili mjerodavni podatci, naznačeni u dotičnoj marvinskoj putnici. U slučaju ako je vlasnik dotično otprematelj želio da se već na putu nalazeći transport životinja otpremi u pravcu koji nije označen na popratnoj marvinskoj putnici, smjelo se na njegovu zamolbu da glavar dotične postaje transport zadrži tako dugo, dok otprematelj uzmogne u mjestu-gdje je transport zadržan-kod općinskog poglavarstva na dotičnoj marvinskoj putnici naznači novi putni pravac. Za pregled određene „marve“ određeni stručnjaci dužni su čekati, dok se po njima pregledana marva utovari i kola

olovnim pečatom zatvore. Stručnjaci koji sudjeluju kod otpreme životinjskih transporta, dužni su nakon preuzetog pregleda domaćih životinja prisustvovati i utovaru tih životinja u željeznička kola te zatvaranju dotičnih željezničkih kola olovnom pečatom. Nakon što su kola olovnom pečatom zatvorena, sudjelujući stručnjak kod utovara bio je dužan ostati još na postaji samo u onom slučaju ako je do zatvaranja kola prijavljen drugi životinjski transport, koji se trebao istoga dana veterinarski pregledati te koji se mogao istovariti ili utovariti unutar vremena od 3 sata nakon dovršenog uredovanja prijašnje otpreme. Otpremna poduzeća smjela su olovni zatvor (plombu), stavljen u prisustvu stručnjaka, na utovarnoj postaji s kola skinuti ili izmijeniti samo u prisustvu stručnjaka koji je utovar obavio, a koji je odgovoran za eventualno prenatranje željezničkih kola.

U slučaju podvoza u naravi nije mogao stručnjak zaračunati vozarinu. Ako dotična stranka dade uređujućem stručnjaku podvoz u naravi te ako stručnjak taj podvoz uporabi, tad on nije smio zahtijevati posebnu vozarinu. Pri životinjskim transportima trebao se uvijek za pregled životinja upotrijebiti nadležni stručnjak, odnosno njegov zamjenik. Stručni pregled otpremajućih životinja na dotičnim tovarnim željezničkim postajama trebao je obaviti stručnjak koji je za to naročito određen ili njegov za to određeni zamjenik. U slučaju ako bi je za to određeni strukovnjak ili njegov zamjenik bio iz opravdanih razloga spriječen prisustvovati utovaru u pravo vrijeme, trebao je to pravodobno prijaviti nadležnoj kotarskoj oblasti koja je na teret i trošak stranke određivala drugog stručnjaka. Ako je ovaj stručnjak propustio nadležnu oblast u ovom pravcu pravodobno obavijestiti, ili ako je svoje sudjelovanje kod otpreme životinja bez ikakvog opravdanoga razloga uskratio, mogla ga je nadležna oblast prisiliti da

višak troškova povezanih sa slanjem drugoga stručnjaka on sam namiri.

Postupak izdavanja dozvole preuzimanja životinjskih transporta u svrhu otpreme u inozemstvo također je propisan ovom Naredbom. Kako inozemne oblasti transporta životinja dopremljenih iz inozemstva zapljenjuju i proglašavaju propalim, zbog čega dotični vlasnici trpe štetu, a koji najčešće uopće ne znaju za nekakve zabrane. S ciljem da se to izbjegne bila je dužnost uređujućem stručnjaku da se prije otpreme dotičnog transporta u inozemstvo, pod prijetnjom najstrože osobne odgovornosti, uvidom u oglase uvrštene u službenom dijelu Narodnih novina, točno informira, smije li otpremu dotičnih životinja u odnosna inozemna područja dopustiti ili ne. Isto tako, isti je bio dužan, prije nego dopusti utovar marve, da se s glavarom utovarne postaje sporazumi. Potonji se trebao uvidom u službeni dio Narodnih Novina koji se odnosi na transporte životinja i životinjskih sirovina te Veterinarski vjesnik, koji se nalazi na svakoj željezničkoj utovarnoj postaji, uvjeriti je li uvoz dotičnih životinja u mjesto, koje je predavatelj ili dopremnik označio, dopušten i ako jest, pod kojim uvjetima.

Nadalje je pravno reguliran postupak s uginulim životinjama u transportu. Tako, ako se u području kraljevina Hrvatske i Slavonije u transportu konja, goveda, ovaca i koza određenih za tuzemni promet, nađe mrtvih životinja, uginulih zbog bilo kojeg uzroka, trebala je postaja lešinu dati izvaditi, tu okolnost na marvinskoj putnici potvrditi te ujedno postaju o tome brzojavno obavijestiti. Nakon toga trebao se transport otprovati na mjesto isporuke. U slučaju da se ovo nije moglo obaviti za vrijeme redovitog stajanja vlaka, trebalo je dotična kola otkopčati od vlaka da bi se „strvina“ odstranila te preostale životinje podesnim vlakom otpremiti na mjesto isporuke. Izvađenu lešinu postaja je predavala nadležnom općinskom

poglarstvu, koje ju je sačuvalo te o tome obavijestilo pretpostavljenu kotarsku oblast, koja je odmah na lice mjesta izaslala svoga uredovnog veterinar, koji je trebao ustanoviti uzrok uginuća, prema pronađenom odrediti i provesti sve propisane mjere. U slučaju nasilnog uginuća životinja stručnjak je odlučivao, mogu li se i smiju li se koji dijelovi lešina unovčiti te se pobrinuti da lešine koje se nisu smjele unovčiti budu propisno zakopane. Oblast prve molbe trebala je o ustanovljenom uzroku uginuća brzojavno obavijestiti općinsko poglarstvo onog mjesta, iz kojeg su se životinje otpremale. Postaje mjesta isporuke nisu takav transport izručivale naslovniku, nego su ga predavali nadležnom općinskom poglarstvu koje je pretpostavljenu prvostupanjsku oblast o tom odmah obavijestio, a ova je s transportom u smislu postojećih propisa dalje postupala. U gradovima koji su imali svoga posebnog uredovnog veterinar, nadležno uredovanje u gore spomenutom pravcu bilo je gradsko poglarstvo, odnosno gradski veterinar. Transport životinja iz kojeg su putem izvađene samo životinje koje su nasilno uginule, nije na mjestu dolaska bio podvrgnut nikakvom ograničenju, nego je bio prepušten vlasniku na raspolaganje. Transport životinja namijenjenih klanju u slučaju da je putem koja životinja iz bilo kojeg razloga uginula, trebalo ju je u mjestu isporuke odmah podvrći veterinarskom pregledu. Ako protiv klanja ni s koje strane nije bilo prigovora i zaprjeka, mogle su se takve životinje, na želju zainteresiranih bez oklijevanja i bez daljnijeg postupka od strane nadležne oblasti privesti klanju za javni potrošak. U gore navedenim slučajevima teretilo se vlasnika transporta samo za one troškove koji nastanu uzdržavanjem i dvorbom životinja. Isti postupak provodio se i u slučaju uginuća kojeg goveda u transportu, sumnjivom na okuženja plućnom zarazom.

U slučaju uginuća jedne ili više životinja u transportu svinja, namijenjenih domaćem prometu, lešina se nije smjela izvaditi iz kola, već se otpremala na mjesto opredjeljenja, gdje ih je trebalo zajedno s cijelim transportom predati općinskom poglarstvu, koje je trebalo učiniti daljnje odredbe. Dotični vlasnik, odnosno njegov pouzdanik bio je dužan brinuti se za smještaj, hranu i njegu takvih transporta životinja. Nadzor nad tim vršilo je općinsko poglarstvo. Ako vlasnik ili njegov pouzdanik nije učinio sve potrebno u tom pravcu, za opserviranje, hranu, njegu životinja brinulo se općinsko poglarstvo na trošak stranke. Ako se na kojoj postaji, u području kraljevina Hrvatske i Slavonije dogode slučajevi uginuća u transportu konja, goveda, ovaca, koza i svinja određenih za inozemstvo, dotična tovarna postaja trebala je transport zaustaviti te o tom bezodvlačno obavijestiti nadležnu I. molbenu oblast. Ona je na lice mjesta odmah slala svoga uredovnog veterinar koji je lešinu uginule životinje pregledao i razudio. Ako je uzrok smrti uginuća neka nezarazna bolest, mogao se cijeli transport životinja otpremiti na mjesto isporuke. U tom slučaju trebalo je strvinu odstraniti, a na marvinskim putnicama i popratnim ispravama trebalo je tu okolnost ubilježiti. Uredovni veterinar trebao je na marvinskoj putnici naznačiti uzrok uginuća životinje. Ako je uredovni veterinar kao uzrok uginuća ustanovio neku zaraznu bolest, trebao je cijeli transport zadržati i radi daljnje odredbe predati mjesnom općinskom poglarstvu, koje je o tom odmah obavijestilo nadležnu prvomolbenu oblast, a ova je s transportom, u smislu postojećih propisa dalje postupila i o cijelom slučaju brzojavno obavijestila vlasnika, kao i nadležnu prvomolbenu oblast onog mjesta odakle životinje potječu. U gradovima koji su imali svoga posebnog uredovnog veterinar, nadležno je glede uredovanja dotično

gradsko poglavarstvo, odnosno gradski veterinar. Naredbom je bila propisana radnja u slučaju nastale razlike u broju životinja, koje se otpremaju željeznicom i brojem naznačenim u marvinskim putnicama. Uređujući veterinari bili su dužni strogo paziti, da broj u popratnim marvinskim putnica označene marve uvijek odgovara broju faktično utovarenih životinja. Stručnjaci koji su se u tu odredbu ogriješili bili su svakim danim slučajem pozvani na odgovornost. U slučaju kada se pojedine životinje navedene u jednoj popratnoj marvinskoj putnici, zbog nedovoljne utovarne površine željezničkih kola, ozlijede ili nastanu drugi problemi koji ne iziskuju posebne veterinarsko-redarstvene mjere, prije nego stignu na odredište trebao je uredovni veterinar, odnosno željeznički organ, tu okolnost svaki put na hrptu dotične marvinske putnice točno označiti (Anonymous, 1905.a). Naredba iz 1905. g. propisivala je da se utovarivanje životinja u ovakva kola moglo dopustiti iako na njima nije bilo navedenog natpisa, ako su kola čista i za otpremu marve prikladna i ako nema povoda sumnji da su kola već prije rabljena za otpremu životinja, a nakon toga da nisu raskužena (Anonymous, 1905.b).

Zakonska odredba da se goveda dovezena iz inozemstva nisu smjela prevoziti jednim te istim željezničkim vlakom niti istim brodom zajedno s domaćim preživačima (Anonymous, 1888.) nadopunjena je Naredbom iz 1897. g. koja je propisivala da su željeznički službenici i stražari kr. ug. državnih željeznica u području kraljevina Hrvatske i Slavonije mogli tovariti svoju marvu prigodom premještanja i na takvim željezničkim postajama, koje nisu bile određene kao postaje za tovarenje marve, uz strogo pridržavanje veterinarsko-redarstvenih propisa i uz veterinarski pregled. Marva se otpremala po stručnjaku koji je imenovan za najbližu tovarnu postaju. Razumijevalo

se da se moraju strogo pridržavati svih mjera pri otpremi životinja željeznicom, naročito trenutnih eventualnih zabrana, određenih za vrijeme zabrane prometa za stanovite vrste životinja (Anonymous, 1897.). Ova Naredba će se 1899. godine nadopuniti u smislu da je dopušteno da željeznički službenici i stražari kr. ug. državnih željeznica u području Hrvatske i Slavonije mogu tovariti svoju marvu prigodom premještanja i na takvim željezničkim postajama koje nisu određene kao postaje za utovar marve (Anonymous, 1889.a). Kasnije će se neke stvari pooštriti tako da je propisano da se kod utovara na željezničkim postajama stručno pregledava telad mlađa od 6 mjeseci. Telad iz kraljevine Ugarske te iz inozemstva uvezena u područje kraljevine Hrvatske i Slavonije željeznicom, mogla se opet samo na gore označenim postajama istovariti, ali ju je prije istovara trebao pregledati za to određeni stručnjak. Telad mlađa od 6 mjeseci tovarena u domaćem području mogla se unutar istoga istovariti na svakoj za to predviđenoj postaji bez da bude prisutan veterinar. Za pregled teladi veterinaru je pripadala ista pristojba kao da pregledava goveda (Anonymous, 1900.c). Iduće godine propisano je da su konji koji su se otpremali iz područja Hrvatske i Slavonije željeznicom ili lađom u Ugarsku te inozemstvo, trebali prigodom predaje na željeznicu ili lađu pregledavati na dotičnim željezničkim postajama koje je kr. zemaljska vlada u tu svrhu naročito označila po određenim uredovnim veterinarima, odnosno njihovim zamjenicima. Isto tako trebalo je da konje, dopremljene lađom ili željeznicom u ovo područje iz Ugarske te inozemstva kod istovara pregleda stručni veterinar. Naprotiv, mogli su se unutar područja Kraljevina Hrvatske i Slavonije otpremiti konji na određenim tovarnim postajama (utovariti i istovariti), bez da ih prije određeni stručnjak pregleda (Anonymous, 1901.a). Naredba iz 1903. g.

propisuje da su u službene svrhe držani konji osoba koje spadaju oružanoj sili bili konji erarsko ili privatno vlasništvo mogli iz zemalja krune ugarske u Austriju i obratno otpremati bez marvinskih putnica i da se takvi konji prigodom otpreme u gore spomenutom uzajamnom prometu željeznicom ili lađom u vojnoj službi ili službene svrhe kod utovara i istovara ne trebaju podvrći veterinarskom pregledu. U slučajevima kada službeno značenje vojnog hoda ili otpreme nije jasan, uz predočenje vojničkog hodnog lista (Marschroute) smatrao se dokazom da je hod ili otprema uslijedila na vojnu zapovijed ili u vojničku pratnju. Ova odredba nije se odnosila na konje koji pripadaju osobama oružane sile i koji se ne drže u vojničke službene svrhe (Anonymous, 1903.a).

Naredbom je 1904. propisana površina za utovar goveda u željeznička kola. Ona je propisivala da se ubuduće spriječe prenatrpanost kola bilo s krupnom ili sitnom marvom pri utovarima na željezničkim postajama, a koje se nalaze na području kraljevina Hrvatske i Slavonije kako bi se transportiranoj marvi zaštitilo ugroženo zdravlje. Za pregled krupne marve na željezničkim postajama veterinari su bili dužni na marvinskoj putnici označiti ugojenost i stas pregledane marve. Na temelju ove kvalifikacije bili su dužni pri utovaru sudjelovati željeznički organi, prema tovarnoj površini kola ustvrditi broj životinja koja su se mogla utovariti u dotična kola. Pri tom ustanovljenju morao je isti uzeti u obzir i dužinu tijela

dotičnih životinja pa ukoliko je dužina tijela bila duža od širine željezničkih kola, morao se broj određenih životinja za utovar smanjiti za jednu. Za otpremu sitne marve, trebalo se ustvrditi, da se u jedna takva kola utovari toliko životinja koliko ih je moglo leći, tako da 1/6, a u ljetno doba 1/5 prostora željezničkih kola ostane prazna, kad se utovarene životinje zbiju na jednu stranu kolnog prostora.

Za krave i telad, ako se zajedno otpremaju, smjelo se nakon što se izračuna za rogato blago potrebitu ustanovljenu podnu površinu u još preostali prazan dio kola utovariti samo toliko teladi koliko ih je mogla leći. Broj životinja koji se trebao utovariti kod zajedničkog tovarjenja goveda /krava/ i teladi u jedna kola, kao i broj sitnog blaga, koji se mogao u jedna kola utovariti, ustvđuje izaslani vještak, koji je zajedno s otpremajućom strankom za točno provođenje navedenih propisa osobno odgovoran. Željeznički organ, koji je kod toga sudjelovao, dužan je paziti, poštuju li se odredbe prisutne naredbe te sve protupravnosti, što ih je u tom pogledu opazio putem njihova pretpostavljenog ravnateljstva od slučaja do slučaja prijaviti Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove (Anonymous, 1904.b).

Naredbom je kasnije propisano da su se goveda, telad (ispod 6 mjeseci starosti), ovce, koze i svinje mogle otpremati kamo god samo iz onih željezničkih i parabrodarskih postaja za tovarjenje marve, koje je u tu svrhu Zemaljska vlada naročito odredila te ako su dotične životinje prije otpreme pregledane po

Iskaz o broju goveda koja se smiju utovariti u jedna željeznička kola:

	Malo	Srednje	Veliko	Broj malih na 15 m ²	Broj srednji na 15 m ²	Broj veliki na 15 m ²
Mršavo, odnosno u mesu	1,2 m ²	1,4 m ²	1,5 m ²	13	11	10
Upola utovljeno	1,4 m ²	1,5 m ²	1,6 m ²	11	10	9-10
Sasma utovljeno	1,6 m ²	1,8 m ²	1,9 m ²	9-10	8-9	8

određenom stručnjaku. Goveda, telad (ispod 6 mjeseci), ovce, koze, svinje uvezene željeznicom ili parabrodom iz Kraljevine Ugarske te inozemstva u Kraljevine Hrvatsku i Slavoniju, smjele su se također istovariti samo na onim postajama koje je za tu svrhu Zemaljska vlada naročito odredila te se trebalo prije nego što su se istovarile, kao i kod utovara, pregledati po za to određenom stručnjaku. Svinje utovarene u području Kraljevina Hrvatske i Slavonije, mogle su se u ovozemnom području na svim prikladnim postajama istovariti, ali kod istovara morao je radi pregleda biti nazočan stručnjak, i to na proglašenim tovarnim postajama (veterinar koji je za to određen), a na ostalim postajama veterinar koji je najbliži u Zemaljskoj službi. Goveda, telad, ovce i koze, utovarene u području Kraljevina Hrvatske i Slavonije, mogle su se u ovozemnom području na svim prikladnim postajama istovariti, a da nije morao biti prisutan veterinar. Konji, koji su se otpremali željeznicom (lađom) iz Kraljevina Hrvatske i Slavonije u Kraljevinu Ugarsku te u inozemstvo ili dopremljeni u područje Kraljevina Hrvatske i Slavonije, mogli su se utovariti, odnosno istovariti-samo na određenim željezničkim (parabrodskim) tovarnim postajama te ih je moralo prije utovara, istovara pregledati stručna osoba. Naprotiv, mogu se unutar Kraljevina Hrvatske i Slavonije otpremati konji na određenim postajama utovarati i istovarati, bez da ih je prije pregledao navedeni stručnjak. Ovom Naredbom ukidaju se prije spomenute odredbe (Anonymous, 1904.c). Goveda osim onih mlađih od 6 mjeseci mogla su se otpremati samo iz onih postaja za tovarenje koje je odredila Kr. zemaljska vlada. Za pregledavanje marve na željezničkim postajama za utovar stoke županijska oblast je izabrala stručnjaka između uredovnih veterinara izuzev onih postaja na graničnim prijelazima kada je Kraljevska zemaljska vlada

izabirala stručnjaka za preglede. Gdje nije bilo uredovnog veterinara moglo se za ovaj posao predložiti i privatnog veterinar (Anonymous, 1888.). Kasnije će ovaj zakonski propis biti nadopunjen Naredbom iz 1902. g. koja je propisivala da „stručnjaci i njihovi zamjenici, kojima se povjeravalo pregledavanje životinja na željezničkim (parabrodskim) postajama, moraju biti isključivo oblasni veterinari. U mjesta gdje je bilo sjedište županijske i kotarske oblasti, imenovao se stručnjak za pregled marve kod tovarenja u prvom redu gradski (općinski), odnosno kotarski veterinar, a tek u pomanjkanju ovih županijski veterinar (Anonymous, 1902.a). Veterinar koji je odabran za ovaj posao polagao je prisegu. Utovar, odnosno istovar marve, otprema ili doprema marve, morala se obaviti u prisutnosti veterinara, a stranka koja marvu tovari pravodobno je trebala prijaviti utovar (prije 24 sata) za to određenom veterinaru, a kod tovarenja trebao je glavar postaje obavijesti stručnjaka i to ako ne prije, odmah čim otprema na postaju pristigne. Na temelju dobivene obavijesti veterinar je bio dužan u prijavljeno vrijeme stići na postaju te svoj posao obaviti savjesno i bez nepotrebna zatezanja. Dalje je pregledavao ispravnost marvinske putnice, naime jesu li putnice kao dokaznice prava vlasništva starije od godine dana (kada nemaju valjanost), jesu li kao dokaznice o zdravlju marve starije od 10 dana, je li marva u marvinskoj putnici istovjetna s predloženom marvom i odgovara li broj glava marve u putnici označenom broju. Kod pregledavanja marve prilikom istovara (dopremljena goveda iz inozemstva) marvinska putnica bila je dokaz o zdravlju, ako prigodom tovarenja marve nije još prošao rok valjanosti (10 dana). Transporte marve bez marvene putnice, ili nepropisanim putnicama, predavao je pregledavajući veterinar mjesnoj oblasti da je čuva, a o slučaju trebao je izvijestiti oblast I. molbe, koja je daljnju otpremu dopuštala samo

kad je marvinskim putnicama valjano providena i ako je zdravlje marve dobro. Troškove takva postupka podmirivao je vlasnik marve (Anonymous, 1888.). Naredba iz 1894. g. propisivala je da na svim marvinskim putnicama bilo koje vrste (konji, goveda, svinje, ovce i koze) ako se izdaju neposredno za otpremu marve u austrijske zemlje (ako se marva i pješke tjera) trebao je izdavatelj ispod hrvatskog teksta u rubrike 3,4,5 i 6 dodati njemački prijevod. Isto tako trebalo je postupati ako se putnice izdaju neposredno za otpremu marve u Njemačku i Švicarsku. Vlasnik ili otpremnik trebao se pobrinuti za navedeni prijevod. Navedeni prijevod imao je dotični glavar željezničke, odnosno parobrodске postaje na hrptu putnice, ako je jedna, a ako ih je bilo više, na skupa zašivenim putnicama na hrptu zadnje. Stručnjaci su strogo nad navedenim trebali paziti te su dopuštali utovar one marve za koju su putnice popraćene propisanim prijevodom (Anonymous, 1894.).

Ispitivalo se zdravlje marve i to posebno svake životinje u transportu te se pazilo da se transporti ne pomiješaju. Pronađe li se koja bolesna ili sumnjiva životinja na zaraznu bolest, cijeli transport se predavao mjesnoj oblasti na pohranu te se izvještavalo kotarsku oblast (mjesna oblast I. molbe) koja je postupala prema zakonu. Ako tijekom mjeseca nije bilo pregleda trebalo je podnijeti negativno izvješće (Anonymous, 1893.e). Kasnije će se propisati da veterinarski stručnjaci koji sudjeluju kod tovarjenja marve na željeznicama za otpremu u Ugarsku na marvinskim putnicama trebaju ispuniti rubriku povoljnog zdravstvenog stanja svinja te da se takve svinje smiju otpremiti samo za klanje (Anonymous, 1889.b). Naredbom iz 1900. g. određeno je da se u prijepis zapisnika o tovarjenju marve trebaju pojedine ubrane pristojbe zasebno naznačiti. Iste godine Naredba je propisivala uklanjanje propusta u transportu posebno svinja. Mnogi

transporti životinja posebno svinja, bili su vraćeni zbog prijemčivih zaraznih bolesti te se s takvim životinjama postupalo na mjestu dopreme kao s bolesnim, odnosno na zarazu sumnjivih životinja, a Kr. zem. vlada se uvjerila da je razlog tome bio površan stručni pregled životinja na mjestu otpreme, koji, da je bio detaljniji, sumnja na bolest se lako mogla potvrditi. Veliki broj slučajeva koji se nije mogao pripisati u grijeh veterinaru u transportu zaraženih životinja je zbog nepropisno izdane marvinske putnice iz okuženih mjesta, odnosno općina otpreme životinje, a kod kojih je navedeno zasvjedočeno povoljno zdravstveno stanje na putnicama. Treći i glavni razlog, zbog kojeg su zaraznim bolestima sumnjive životinje stavljane u promet bilo je ne provođenje čl. 23 Zakona o veterinarstvu glede prijavljivanja životinjskih bolesti i uginule marve. Protiv izdavanja marvinskih putnica ukoliko im se i najmanja nekorektnost dokaže, postupalo se najstrože. Veterinarsko osoblje je prigodom pregledavanja životinja, koje su se željeznicom ili brodom otpremale (naročito u inozemstvo) trebalo je što savjesnije postupati, znajući da će se i najmanji propust, odnosno strukovna površnost, kazniti lišenjem službe. Kontrolu zaraznih bolesti ustanovljenim u inozemstvu na životinjama koje su poticale iz domaćih područja provodili su za to određeni stručnjaci ispunjavajući zapisnik koji su bili dužni po napatku svakog mjeseca sastavljati, otvoriti i ispuniti posebnu rubriku ovog sadržaja "Na mjestu dopreme pronađeno bolesnih, kada, koliko i od koje bolesti". Ovako sastavljen zapisnik trebale su upravne oblasti do 10., svakog dolazećeg mjeseca dati vladi na pregled. Bilježila se na poledini marvinske putnice zaporka koja se potvrđivala tekućim brojem zapisnika, danom i potpisom (konvencije za pojedine države) (Anonymous, 1900.d).

Naredba iz 1900 g. propisivala je sprječavanje raznošenja zaraznih životinjskih bolesti na način da se

određuju veterinari, koji su određeni za pregled životinja na utovarnim željezničkim postajama ubuduće za željezničku otpremu u Austriju ne preuzmu takvu rogatu marvu, na kojoj se tuberkuloza može ustanoviti po vanjskim znacima, zatim takve konje koji boluju na žljezdobolji, već da se takve životinje ne otpremaju, a marvinske putnice ne izdaju (Anonymous, 1900.e). Otpremanje na sajmovima u ovozemnom području kupljenih svinja u kraljevine i zemlje zastupane u carevinskom vijeću strogo se zabranjivalo. Svinje su se smjele u Austriju otpremiti tek ako su barem 14 dana promatrane po uredovnom veterinaru, a koji je okolnosti trebao naznačiti u marvinskim putnicama. Svinje držane na salašima trebale su se podvrći strukovnom nadzoru, a u evidenciji su se vodili svi tovitelji i trgovci svinjama. U salašima smještene svinje pregledavao je uredovni veterinar na trošak vlasnika svinja vodeći računa jesu li prostori nakon odlaska svinja dobro očišćene i raskužene (Anonymous, 1900.f). Naredba iz 1900. g. propisivala je da područne Kr. kotarske oblasti i gradska poglavarstva ubuduće vode prijepise rečenih zapisnika pa bili oni i negativni po obrascu br. 8 napatka o provedbi zakona. Za gradove propisi rečenih zapisnika trebaju biti predloženi do 15. svakog sljedećeg mjeseca na provjeru (Anonymous, 1900.). Okružnica iz 1901. g. propisivala je razvrstavanje marvinskih putnica po vagonima kako su životinje utovarene. Kod otpremanja domaćih životinja željeznicom često se dogodilo, da se koji željeznički vagon s utovarenom marvom mora na putu zadržati zbog oštećenja ili nekog drugog razloga, ili se mora iz veterinarsko-redarstvenih uvjeta vratiti. U takvim slučajevima nastaju velike neprilike time, što su marvinske putnice, koje glase na životinje u više vagona smještene, u jedan svežanj sašivene te se ne mogu izlučiti one marvinske putnice, koje glase na životinje

smještene u onim vagonima koji bi se bez zapreke dalje mogli poslati. Stoga se poziva Kr. županijska oblast da područne uredovne veterinare, kojima je povjeren pregled marve na tovarnim željezničkim postajama uputi da ubuduće marvinske putnice za domaće životinje za svaki vagon napose u svežnju svežu tako, da budu životinjama utovarenim u pojedine vagone, odgovarale marvinske putnice u pojedine svežnje svezane. Svaki takav svezak marvinskih putnica treba napose sašiti, krajeve konca zapečatiti i zaporku o pregledu životinja napisati na hrptu svakog pojedinog sveska uz broj dotičnog vagona u svrhu, da se preporuča zamjena marvinskih putnica i odgovarajućih im željezničkih vagona. Uređujući veterinari upozoravaju stranke koje željeznicom životinje otpremaju da se pobrinu za to, da im kod izdavanja marvinskih putnica budu izdavane s obzirom na to kako ih zajedno namjeravaju spremati u vagone (Anonymous, 1901.b). Naredbom iz 1901. g. sve kraljevske županijske oblasti su pozivale svoje područne kotarske oblasti u kojima ima željezničkih tovarnih postaja te gradska poglavarstva da obavijeste uredovne veterinare, odnosno njihove zamjenike da ubuduće u prijepis vođenog zapisnika o pregledu otpremljene marve u rubrici za uplaćene pristojbe zasebno naznače iznos ubran u ime dnevnice za svaki transport životinja po tekućem broju zapisnika (Anonymous, 1901.c). Okružnicom 1902. g. propisano je da se oglasi u Narodnim novinama najpomišnje prate te se nalagalo da takav oglas iz ureda dostavi uredovnom veterinaru, koji je trebao prema naravi stvari u smislu dotičnih oglasa bez odgađanja dalje uredovati. Zbog toga je valjalo područne upravne oblasti uputiti da u svim životinjsko-prometnim stvarima uredovnom veterinarskom osoblju idu na ruku (Anonymous, 1902.b).

U slučajevima kada se otprema domaća marva željeznicom u Austriju iz ovozemnih prema Austriji zatvorenih

područja na temelju posebnih dozvola ministarstva unutarnjih poslova trebale bi ubuduće veterinarski stručnjaci kojima je povjeren pregled marve kod otpreme željeznicom ili lađom na marvinskim putnicama osim propisane zaporke o zdravlju marve, ubilježiti njemačkim i hrvatskim jezikom broj i dan izdavanja te posebne dozvole. U tu svrhu trebalo je upotrebljavati posebno obojeni štambilj te napisati veterinarska pregledbena postaja (Anonymous, 1903.). U slučajevima kada se domaća marva otprema željeznicom ili lađom bilo kamo u Austriju iz ovozemnih područja naprema Austriji zatvorenih područja uz posebnu dozvolu ministarstva unutarnjih poslova trebali su uredovni strukovnjaci na popratnim marvinskim putnicama upisati zdravstvenu zaporku bez obzira jesu li dotična mjesta zaražena ili ne. Pregledao i zdravim našao i potpis (Anonymous, 1904.c).

Samo na temelju ovakvih, po određenom veterinaru predviđenih marvinskih putnica mogao je glavari željezničke postaje dopustiti da se životinje otpreme dalje, koje kod otpreme potpadaju pregledu stručnjaka. Upravne oblasti dužne su prispjele im prijepise zapisnika o pregledavanju marve na željezničkim postajama eventualno dostigla negativna izvješća, do 10. svakoga sljedećega mjeseca prosljediti Kr. zem. vladi, odjelu za unutarnje poslove. Pregledne troškove kod utovara marve snosio je prodavatelj, a troškove pregleda uvoza snosio je onaj koji marvu preuzima. U troškove pregleda su spadali: podvoz, dnevnic i pristojba za stručni pregled. Podvoz je pripadao veterinaru od mjesta stanovanja do željezničke postaje i natrag, a fijaker prema pristojbi ustanovljenoj po mjesnoj oblasti. Ako veterinar nije stanovao u mjestu gdje takva postaja pripada, pripadalo mu je za put tamo i natrag kilometrina, koja je ustanovljena za ostale upravne oblasti u dotičnom području. U

ime dnevnic stručnjaku koji je stanovao u mjestu postaje pripadao je 1 for., a koji nije stanovao u mjestu postaje 2 forinta. U ime pregledne pristojbe veterinaru je pripadalo: za pregled goveda 1-10 glava-1 forinta, 1-30 glava 2 forinte, za svaku životinju preko 30 glava po 1 nvč. od glave. Kad je pregled posebnom odredbom Kr. zemaljske vlade i za druge životinje osim goveda propisana je pristojba koja je pripadala veterinaru; za pregled ovaca, koza i svinja do 100 glava po 1 novčić od glave, a što je preko 100 glava po pola novčića od glave.

Temeljem računanja preglednih pristojbi polog ustanovljenog ključa bio je cijeli broj pojedinih vrsti marve, koja se jedanput na željeznici pregledava pa bila to marva više vlasnika. Pregledne pristojbe za svaki pojedini transport raznih vlasnika, koji su se u isto vrijeme pregledavali nisu se mogle posebno zaračunati. Iznos za dnevnic i za podvoz (fijaker) plaćali su predavatelji u jednakim dijelovima razmjerno prema broju marve. Samo jedna se dnevnic mogla zaračunati za jedan dan, podvoz toliko puta, koliko je puta put faktično bio prjeđen u poslu. Pristojbe za preglede plaćala je stranka kod blagajne određene postaje, a veterinar ih je primao iz blagajne postaje uz propisano biljevanje namire. Zabranjeno je bilo veterinaru neposredno od stranke primati pristojbe. Spomenute vrste životinja mogle su se na svim željezničkim (parabrodskim) postajama tovariti i istovariti, koje su bile u tu svrhu prikladno uređene. Životinje koje su se podvrgavale pregledu po stručnjaku, mogle su se tovariti i istovariti samo na postajama koje je odredila Kr. zem. vlada. Kr. zemaljska vlada označavala je takve postaje. Imena i prebivališta uredovnih i privatnih veterinarara koji su mogli obavljati navedene poslove županijske oblasti izvješćivali su Kr. zemaljsku vladu, uz priopćenje dotičnome prometnome ravnateljstvu i glavaru postaja. Po Kr. zem. vladi dopuštene

nove postaje za tovarenje marve trebala je županijska oblast priopćiti dotičnome glavaru postaje, uz priopćenje imena i prebivališta određenog stručnjaka za pregledavanje, kao i propisane dnevnicе, podvoza i pristojbe za pregledavanje. Na postajama označenim za tovarenje trebalo je na prikladnom mjestu prilijepiti oglas u kojemu se pučanstvu obznaniuje ime i stan veterinara za pregledavanje marve, kao što i pripadajuće mu pristojbe za dnevnicе, podvoz i pregledavanje na temelju ovog Naputka. Kada veterinara o imenovanju za pregledavanje obavješćuje županijska oblast, poslan mu je jedan popis svih postaja u području zemlje, koje su kao tovarišta i stovarišta označene, a koji se sastavljao kod Kr. zemaljske vlade. Prometni zavodi imali su najkasnije do 15.12. svake godine podnijeti Kr. zemaljskoj vladi svoje prijedloge, glede pristojba za tovarenje, označiti postaje, mjesta gdje se marva hranila i napajala. Da se po mogućnosti izbjegne pretovaranje marve kod transporta, trebalo je kod otprema koje su trajale preko 24 sata, upotrebljavati takve vagone u kojima se marva mogla hraniti i napajati, dakle vagoni koji su za to bili prikladno uređeni. Gdje takvih vagona nije bilo, tamo su prometni zavodi trebali urediti postaje gdje se marva mogla hraniti i napajati bez ikakvih zapreka. Mjesta gdje se takva stoka hranila nije smjela biti uz ceste koje vode u sela. Ako je prodavatelj otpreme želio da se njegova marva na nekoj postaji pretovari, dužan je bio unaprijed osigurati potrebnu krmu na dotičnoj postaji. Nisu goniči marve smjeli od kuće do kuće po selu tražiti krmu, ili pustiti marvu na pašu. Za napajanje potrebita korita trebala je pribaviti željeznička postaja. Nije bilo dopušteno napajati takvu marvu na zajedničkim koritima namijenjenim za domaću marvu (Anonymous, 1888.).

Naredba iz 1892. g. propisivala je da stručnjaci koji pregledavaju stoku u utovaru imaju besplatno

putovanje željeznicom od svoga sjedišta do utovarne postaje i natrag uz uvjet da su imali iskaznicu koju je izdavalo ministarstvo. Ove iskaznice mijenjale su se početkom svake godine (Anonymous, 1892.). Naredbom iz 1893. g. propisano je da prilikom ispisivanja zapisnika o veterinarsko-redarstvenom pregledu marve, tovarene na domaćim kolodvorima mjeseca listopada se naišlo na neke nedostatke kod nekih stručnjaka za pregled marve i to glede zaračunavanja dnevnica, fijakera, kilometrinine te nekoliko nedostataka u samoj pismenoj manipulaciji. Glede zaračunavanja dnevnica trebali su se svi stručnjaci držati strogo čl. 78 Zakona te naredbe broj 46063. Fijaker se zaračunavao samo onda, po onoj općini ili gradu, gdje su fijakeri tarifnim putem bili ustanovljeni. Putovanje kolima te zaračunavanje kilometrine, gdje stoji željeznica na raspolaganju, dopuštalo se samo u onom slučaju, ako je to stranka na svoj trošak izričito tražila. Svaki je stručnjak bio dužan voditi za svaku preglednu postaju poseban zapisnik te podnašati i posebne izvratke za svaku tovarnu postaju, koji su se morali sumirati po vrsti pregledane i tovarne marve. Preporučalo se da se u ovu svrhu tiska jednolična papirologija (Anonymous, 1893.b). Naredba iz iste godine pozivala je sve „željezničke postaje“ u području Kraljevina Hrvatske i Slavonije da svagdje, gdje je moguće stručnjacima kojima je povjereno pregledavanje životinja na tovarnim postajama, stave na raspolaganje po jedan stolni pretinac koji se može zaključati, za smještanje njihovih službenih spisa (Anonymous, 1902.c). Naredba iz 1902. g. osigurava provedbu veterinarske konvencije između Austrije i zemlje Krune sv. Stjepana s ciljem sprječavanja uvoza bolesnih ili uginulih životinja u kraljevine i zemlje zastupane u carevinskom vijeću zbog čega se propisivalo da svaki transport marve, što se iz područja Kraljevina Hrvatske

i Slavonije preko željezničkih postaja Zagreba i Zaprešića otprema u Austriju treba najsvjesnije pregledati određeni stručnjak. Uređujućeg veterinaru obavješuje o voznom redu redovitih teretnih vlakova u kojima se životinje otpremaju, jedan put za uvijek pismeno, inače od slučaja do slučaja po mogućnosti unaprijed i brzojavnim putem ono željezničko poduzeće, na čijoj je pruži pregledna stanica. Veterinar je bio dužan na označenu stanicu pravodobno doći. Onaj veterinar koji je bio spriječen zbog bolesti ili nekim neodoljivim razlogom, bio je dužan obavijestiti svog stalnog zamjenika da ga zamijeni. Kako je „željezničko“ trebalo svaku obavijest za to određenom veterinaru pravodobno priopćiti, isti veterinar bio je dužan kad se udalji izvan svog stalnog boravišta, unaprijed priopćiti mjesto prebivanja glavaru dotične željezničke stanice. Prije početka uredovanja svaki je veterinar bio dužan prijaviti se glavaru postaje, ili njegovu zamjeniku i zamoliti da mu za vrijeme pregledavanja prema potrebi stavi na raspolaganje željezničke radnike, lampu, lojtru, uže, tovarilo na kotač, nosiljku za otpremu životinjskih lešina, koja su služila kao stol za razudbu te je određivao da vlakovođe drži u pripravi za Transporte odnoseći tovarni list i marvinske putnice, odvojeno od ostalih željezničkih isprava i računa te da ih daje na uvid ili uporabu neposredno veterinaru ili glavaru postaje bilo uređujućem postojećem činovniku. Veterinar jedanput za uvijek trebao je zamoliti od glavara postaje ovlast da kad u kolima koju bolesnu ili uginulu životinju nađe, smije radi kratkoće vremena, dok vlak stoji i sam olovni zapor kola odrezati i bolesnu, odnosno uginulu životinju izvaditi. Uređujući veterinari mogli su preko željezničkih tračnica stupati vazda samo u pratnji dodijeljenog im željezničkog organa te su bili dužni za vrijeme svog boravka i uredovanja na stanici odredbom željezničkih organa. Pošiljke živih životinja pregledavale su

se na kolodvoru i to u kolima, dok je vlak još na pruži stajao bez da se vlak stavi k tovarištu za tovarjenje marve. Pregledavanje se obavljalo tek nakon što se obavilo potrebno premještanje kola i po mogućnosti tako, da se započelo od zadnjih kola. Veterinar je bio dužan pregledom bolesno pronađene te uginule životinje odstraniti iz kola i ustvrditi dijagnozu. Ukoliko se na bolesnoj životinji dijagnoza ne bi dala vanjskim pregledom ustvrditi te ako je bilo više bolesnih životinja, veterinar je bio dužan na prikladnom mjestu za to, zaklati životinju s najizrazitijim simptomima, i obaviti razudbu. Veterinar je bio dužan jestive dijelove dati za javnu potrošnju, a nejestive dijelove i lešine što prije dati u obrtne svrhe. Ako veterinar prema pregledu, odnosno razudbi ustanovi da ne postoji zarazna bolest, zbog koje je trebalo pošiljku zaustaviti, dopuštao je daljnju otpremu ostale marve. Na marvinskim putnicama ubilježivalo se na hrvatskom i njemačkom jeziku koliko je komada bolesnih ili uginulih životinja iz pošiljke izlučeno te zbog koje su bolesti zaustavljene, odnosno izliječene životinje, bolovale, odnosno uginule. Ove okolnosti veterinar je bio dužan potpisati i svojim uredovnim pečatom potvrditi te glavaru postaje zamoliti da manjak i na popratnim ispravama potvrdi te da otvorena kola olovnim zaporom providi i dalje otpremi. U zapisniku što ga je vodio glavaru postaje pisao je kratki razudbeni nalaz na hrvatskom i njemačkom jeziku što se moralo potpisati. Izlučena i zaustavljena bolesna goveda veterinar je slao na klanje. Svinje, ovce i koze klale su se isključivo na željezničkoj stanici i to na prikladnom osamljenom mjestu, a bolesna goveda samo u slučaju ako je otprema do klaonice bila skopčana s uginućem, ili je otpremi životinje neuklonjiva zapreka na putu. U ovom slučaju veterinar je bio dužan zaklanu životinju odmah pregledati te one dijelove koji nisu prikladni za javnu potrošnju dati u obrtne svrhe, a za ljudsku hranu

uporabive dijelove za javnu potrošnju odmah unovčiti.

U slučaju kad veterinar na bolesnoj životinji ili na lešini ustvrdi zaraznu bolest, bio je dužan tu okolnost odmah najaviti glavaru postaje i ovog zamoliti, da ona kola, u kojima se nalazi pošiljka, u kojoj je bolesna životinja od zarazne bolesti ili od takve bolesti uginula životinja izvađena, otkopča te da zajedno s marvinskim putnicama tu pošiljku zaustavi. Veterinar je nakon obavijesti za 24 sata ako se vlasnik pošiljke ne očituje vraćao pošiljku natrag. U slučaju da životinjama do dolaska vlasnika prijete uginuće veterinar je naređivao njihovo klanje i njihovo korištenje. Troškovi klanja, odnosno zakapanja uginulih lešina išli su na trošak vlasnika (Anonymous, 1902.d). Naredba iz 1902. g. je propisivala da veterinari putuju besplatno na osnovu iskaznice uz koju su trebali imati i pismeni i eventualno brzopjavni poziv glavara željezničke postaje, odnosno dotične stranke čija se stoka utovara s ciljem sprječavanja zlouporabe iskaznice (Anonymous, 1902.e). Naredba iz 1903. g. propisivala je da uređujući stručnjak, ako se nalazi na mjestu utovara, odnosno pregleda marve po kojem službenom poslu za koje putovanje mu pripada banskom naredbom br. 1581/1899 propisana dnevnicu, ili ako uređujući stručnjak uopće u onaj dan, kad obavlja pregled pripada propisana dnevnicu, tada isti nije smio od dotičnih stranaka u ime pristojbe za pregled marve ubirati novac (Anonymous, 1903.c).

Bilo je propisano da za otpremu žive perad službe prazne spreme (gajbe), a živu perad smiju željeznicom-brodom bilo kamo otpremiti samo u posve čistom stanju. Iz inozemstva željeznicom dolazeće nečiste spreme za živu perad, opredijeljene za uvoz ili prijevoz, u ili kroz područje kraljevina imadu se na pograničnom ulazištu od uvoza, odnosno provoza kroz Kraljevine Hrvatske i Slavonije isključiti (Anonymous, 1905.c). Naredba iz 1905.-propisuje, kako se

treba postupati s konjima koji potječu iz Kr. Ugarske, kada se otpremaju iz područja Kraljevina Hrvatske i Slavonije, željeznicom da se ima s tim konjima isto postupati kao i s konjima ovostranog područja. Razumije se da se takovi konji mogu otpremiti željeznicom u inozemstvo samo onda ako su zdravstvene svjedodžbe na marvinskim putnicama propisano popunjene te ako je u njima navedeno ono mjesto gdje se oni otpremaju. Iz Kraljevine Ugarske dopremljeni konji trebali su se prigodom dopreme po nadležnom veterinaru pregledati samo onda, ako se dopremaju željeznicom ili lađom, dočim pregled konja dopremljenih pješke iz otvorenih područja Kraljevine Ugarske, prilikom prijelaza granice nije obvezatan (Anonymous 1905.d). U radu su ostavljeni rabljeni izrazi vremena nastajanja zakonskih propisa kao što su: strvina, marva, stoka i sl.

*Autori su koristili terminologiju povijesnih razdoblja koja su u radu izučavali.

Sažetak

Ovaj rad objavljuje zakonodavno pravnu regulaciju transporta domaćih životinja kroz razdoblje od 50 godina (1855.-1906.) kao i zabrane mučenja životinja pri transportu. Ozbiljna pravna regulativa ovog veterinarskog posla počinje od 1888. g., to jest od donošenja Zakona o uređenju veterinarstva koji ovom području posvećuje 18 članaka, a koji je i puno više ako bi nadodali pravnu regulaciju dezinfekcije prijevoznih sredstava. Kasnije će se ove zakonske odredbe zbog brže i jednostavnije organizacije transporta životinja nadopuniti s provođenja 37 podzakonskih akata bilo naredbi, naputaka ili okružnica. Ovi akti donošeni su po jedan 1889. g., 1891., 1892., 1894., 1895., 1897. i 1899. g. dok su po dva 1893. g i 1903. godine. Četiri pravna akta donesena su 1901. g., 1904. g., i 1905. g. dok je 5 akata doneseno 1902. g. i sedam akata 1900. godine. Iz navedenoga je vidljivo da je životinje u transportu prije i poslije utovara pregledavao veterinar ovlašten za taj pregled. Utovar, odnosno istovar marve, otprema ili doprema marve, morala se obaviti u prisutnosti veteri-

nara, a stranka koja marvu tovari pravodobno je trebala prijaviti utovar (prije 24 sata) za to određenom veterinaru, a kod tovarjenja trebao je glavar postaje obavijestiti stručnjaka, i to ako ne prije, odmah čim otprema pristigne na postaju. U radu je nadalje prikazana nagrada veterinaru za navedene preglede te slučajevi kada isti pojedine životinje nije trebao pregledavati pri istovaru u domaćim transportima.

Ključne riječi: *transport, životinja, povijest*

Popis literature

- Anon. (1855): Naredba ministarstva unut. djela, u sporazumijevanju s vrhovnom vlasti redarstvom, kojom je izdan zakonski propis proti mučenja životinja od 15.2.1855.
- Anon. (1857): Okružna naredba c.k. hrv.-slav. namjesništva, kojom su izdani propisi proti mučenja životinja, od 24. listopada 1857.
- Anon. (1888): Zakon ob uređenju veterinarstva u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji 1888. g.
- Anon. (1891): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, kojom je određeno, da se u zapisnicima o tovarjenju marve imade navesti broj pojedinih vrstih pregledanih životinja, od 27.10.1891. broj 42811.
- Anon. (1892): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove glede iskaznicom za besplatno putovanje veterinaru željeznicom prigodom tovarjenja marve, od 16.6.1892. broj 1749.
- Anon. (1893a): Naredba bana Kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije odj. unutarnjih poslova kojom je uređujućem veterinaru stavljeno u dužnost da se kod pregledavanja životinja na željezničkih tovarnih postajah osvjeđoče o tom, da li su dotična željeznička kola očišćena i raskužena, od 3.5.1893. broj 20935.
- Anon. (1893b): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove glede izračunavanja pristojba po veterinarskih prigodom tovarjenja marve i glede vođenja zapisnika, od 3.12.1893. broj 54953.
- Anon. (1894): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, kojom se određuje, da se podatci u marvinskih putnicah za životinje, opredjeljene za Austriju, Njemačku i Švicarsku, imadu prevesti na njemački od 31. ožujka 1894. broj 6645.
- Anon. (1895): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, o zaštiti životinja, a napose glede načina, kako se imade postupati u prometu sa manjimi živimi životinjama, od 13.8.1895. broj 17229.
- Anon. (1897): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, glede tovarjenja marve željezničkih službenika i stražara prigodom njihova premještanja je analogno naredbi kr. ug. Ministarstva za poljodjelstvo od 29.4.1897. g. broj 22985 (od 30.9.1897. broj 36936).
- Anon. (1899a): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, kojom je nadopunjena naredba glede tovarjenje a marve željezničkih službenika i stražara prigodom njihova premještanja, od 16.2.1899. broj 1688.
- Anon. (1899b): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove glede rukovanja sa marvinskim putnicama kod odpreme svinja u kraljevinu Ugarsku, od 14.11.1899., broj 47151.
- Anon. (1900a): Okružnica Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 16.3.1900. broj 9707.
- Anon. (1900b): Okružnica Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, glede prometa sa životinjama, koje su opredjeljene za cirkuske predstave, zverinjake, lovačke vrtove i ovim slične uredbe od 18.6.1900. broj 38375.
- Anon. (1900c): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, glede strukovne pregledbe teladi, ispod 6 mjeseci stare, kod odpremanja željeznicom, od 11.11.1900. broj 53845.
- Anon. (1900d): Okružnica Kr. hrv.-slav. dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, glede točnog vršenja propisa kod odpreme marve željeznicom i glede popunjenja zapisnika o tovarjenju marve od 15.3.1900. broj 7232.
- Anon. (1900e): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove kojom je zabranjeno odpremati željeznicom u inozemstvo (Austriju) domaće životinje, koje boluju na tuberkulozi odnosno žljezdobolji od 18.6.1900., broj 24715.
- Anon. (1900f): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove odpremanja svinja u kraljevine i zemlje zastupane u carevinskom vijeću i u kraljevinu Ugarsku poslove od 8.7.1900., broj 34272.
- Anon. (1900g): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove glede predlaganja zapisnika o tovarjenju marve zemaljskoj vladi pa bili oni i negativni od 19.9.1900., broj 64440.
- Anon. (1901a): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, glede strukovne pregledbe konja kod odpremanja željeznicom ili lađom od 2.9.1901. broj 14507.
- Anon. (1901b): Okružnica Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove glede razvrštavanja marvinskih putnica po vagonih, kako su životinje utovarene, te šivanje putnica u svježnje od 26.1.1901., broj 55108 ex 1900.
- Anon. (1901c): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove kojom je određeno da se u prepisih zapisnika o tovarjenju marve imade pojedine ubrane pristojbe zasebno naznačiti od 31.1. 1901. br. 89638 ex 1900.
- Anon. (1902a): Naredba Kr. zem. vlade., o.z.u.p., određuje u pogledu imenovanja veterinarskih stručnjaka za pregledbu životinja kod odpreme željeznicom (lađom) od 13.12.1902. broj 97639.
- Anon. (1902b): Okružnica Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 14.6.1902. broj 35615.
- Anon. (1902c): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove kojom je upravnim oblastima priopćeno da željezničke tovarne postaje dužne veterinarom na raspolaganje staviti jedan stolni pretinac od 10.1.1902. broj 1387.
- Anon. (1902d): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove glede ustrojenja pograničnih veterinarskih kontrolnih postaja u Zagrebu i Zaprešiću poslove od 8.12.1902. broj 97031.
- Anon. (1902e): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove kojom

- je određeno, da veterinarini kod uporabe želj. vlakova prigodom tovarjenja marve moraju uza se imati, osim iskaznice za besplatno putovanje željeznicom, pismeni ili brzojavni poziv željezničke postaje ili stranke od 13.12.1902. broj 98290.
28. Anon. (1903a): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, kojom je nadopunjena naredba 2. 9.1901. broj 14507 glede strukovne pregledbe konja kod odpremanja željeznicom ili lađom od 28.12.1903. broj 87106.
29. Anon. (1903b): Okružnica Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, kojom je određeno da se određeno, da se kod odpremanja životinja u Austriju-uz posebnu dozvolu austrijskom ministarstva-ta dozvola imade naznačiti na popratnih marvinskih putnicah od 10.1.1903. broj 61533 ex 1902.
30. Anon. (1903c): Načelna rješidba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, upravljena na kotarsku oblast u Bjelovaru od 12.8.1903. broj 24904.
31. Anon. (1904a): Načelna rješitba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade odjela za unutarnje poslove upravljena na kotarsku oblast u Karlovcu, te priopćena kr. županijskoj oblasti u Zagrebu, glede utovarivanja životinja u željeznička kola, na kojih manjka natpis raskuženo, od 14.5. 1904. broj 34036.
32. Anon. (1904b): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove kojom je u sporazumku sa kr. ugarskim ministrom trgovine, djelomično preinačena naredba od 8.7.1900. broj 7610 glede broja marve, što se može utovariti u jedna željeznička kola, od 20.3.1904. broj 87105 ex 1903.
33. Anon. (1904c): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, glede strukovne pregledbe životinja i životinjskih sirovina prigodom odpremanja željeznicom ili lađom OD 26.12.1904. broj 99481.
34. Anon. (1904d): Okružnica Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, kojom je određeno, kakova zdravstvena zaporka se imade naznačiti na marvinskih putnicah za životinje, koje se odpremaj u Austriju uz posebnu dozvolu austrijskog ministarstva od 30.11.1904., broj 60090.
35. Anon. (1905a): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, kojom je ustanovljen postupak za neke slučajeve kod odpreme domaće marve željeznicom (lađom) od 15.5.1905. broj 38896 ex 1904.
36. Anon. (1905b): Načelna rješidba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, upravljena na Kr. županijsku oblast u Zagrebu, glede odpremanja životinja u željezničkih kolih, koja nisu providena napisom „raskuženo“ od 30.12.1905. broj 66130.
37. Anon. (1905c): Naredba Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove., kojom je izdan naputak, kako valja postupati kod odpremanja odnosno dopremanja sprava za odašiljanje žive peradi željeznicom (brodom) od 11.4.1905. broj 76436 ex 1904.
38. Anon. (1905d): Načelna rješitba Kr. zem. vlade o.z.u.p. upravljena na županijsku oblast Zagreba od 7.10.1905. broj 36724.

Legislation governing the transport of animals from 1855 to 1906

Petar DŽAJA, DVM, PhD, Full Professor, Krešimir SEVERIN, DVM, PhD, Associate Professor, Faculty of Veterinary Medicine University of Zagreb, Croatia; Jozo GRBAVAC, DVM, PhD, Assistant Professor, Faculty of Agriculture and Foodbiotechnology University of Mostar, Bosnia and Herzegovina; Zrinka PERIĆ, DVM, Pia-vet d.o.o., Croatia; Damir AGIČIĆ, DVM, Veterinary Directorate, Ministry of Agriculture Republic of Croatia, Zagreb, Croatia

This article discusses the legal regulation of the transport of domestic animal over a 50-year period (1855-1906) due to the prohibition of torture of animals during transport. Serious legislation of these veterinary activities began in 1888 with the adoption of the Veterinary Organization Act, which devoted 18 articles to animal transport and many more concerning the disinfection of transport vehicles. Later, these legal provisions would be complemented by 37 by-laws (orders, instructions or circulars) addressing the faster and simpler organization of animal transport. These acts were adopted one per year in 1889, 1891, 1892, 1894, 1895, 1897 and 1899 and two per year in 1893 and 1903. Four legal acts were adopted in 1901, 1904 and 1905, while five were adopted in 1902 and seven in 1900.

From the above, it is evident that the animal was examined by an authorized veterinarian during transport, and before and after loading. Loading and unloading of livestock, shipping or delivery of livestock had to be carried out in the presence of a veterinarian. The person who loaded livestock was required to reported the shipment to the veterinarian (24 hours in advance) and the head of station in turn reported this to the experts and, if this was not possible in advance, reporting was performed as soon as the consignment arrived at the station. Furthermore the article lists the rewards given to veterinarians for these examinations and situations in which veterinarians did not have to examine animals after unloading in domestic shipping.

Key words: *transportation, animals, history*